

המעניק

לויס לורי (לוורי); מאנגלית: דפנה לוי-ינוביץ; 1998. כתר. 151 עמ'.

יחיעם פדן*

[נדפס בהארץ ספרים, גיליון 275 3.6.98]

בכללים שלפיהם מוענק פרס ניוברי אין איסור לתת את הפרס לאותו סופר יותר מפעם אחת. ואף-על-פי-כן לויס לוורי (Lowry) היא אחת מחמישה סופרים (!) בלבד שזכו במדליה חשובה זו מאז 1922. שנות ה-80 וה-90 היו עדות לכתיבתה המזוקקת של סופרת אמריקאית ידועה זו, שכתבה ספרים פופולריים, מצחיקים עד דמעות, המשתווים לטובים בספרי בוורלי קלירי או בטסי ביארס. היו בהם, למשל, שמונה ספרים בסדרת "אנסטסיה קרופניק", שהתגלו בינתיים. ב-1989 נדפס ספרה של לוורי מונה מספר לכוכבים, המספר על הצלת יהודי דנמרק מבעד לעיניה של אנמריה, ילדה דנית; הספר זכה בפרס ניוברי בשנה שלאחר מכן (תירגמתי אותו ב-1997). כשקוראים בשלושת הספרים שהתחרו בו ב"רשימה הקצרה", גוברת ההתפעלות מלוורי: לכל אחד מהם היה סיכוי לזכות – אלמלא הוגש מונה מספר לכוכבים לוועדת הפרס.

המעניק מ-1993 הרשים את הוועדה שבחנה אותו מול הפוטוביוגרפיה של אלינור רוזוולט שכתב ראסל פרידמן, למשל; איכויות ספרה של לוורי הקנו לו שוב את הפרס הנכסף, אולי למרות האופי העתידני והאוירה הלא קלה השוררת בו.

ככל ספריה, עלילת המעניק מרתקת. חלקו הראשון נועד לשכנע את הקורא כמה נפלא העולם העתידי שבו חי ג'ונאס, בן כמעט 12. בקהילה שלו כולם מאושרים והכול מוסדר: תקופות החיים והמעבר ביניהן, שיתוף הזולת בחלומות וברגשות, ועוד; כללים ברורים קובעים מי תלד ומי תפתח תוכנות מחשב (פונדקאות אינה אופציה, אלא דרך חיים לכול), מסירת התינוקות ל"הורים" עם גמילתם, הגיל שבו מקבלים אופניים, או גלולה המונעת תשוקה מינית, קבלת "מטלה" (מקצוע), וכן הלאה עד לשלב שבו קשישי הקהילה זוכים לטיפול מסור עד בוא זמנם להשתחרר בחגיגה נהדרת ובאוירה מאושרת.

כבר בחלק זה של הספר עולים בלב הקורא הלא-תמים סימני שאלה קשים לגבי המחיר שבו נקנים השליטה ברגשות והאושר המושלם, אך ברור שאנשי הקהילה שבסיפור אינם שותפים לספקות אלה. מחיר כזה הוא העדרם של עצים, צמחים ובעלי חיים מן העולם שמציירת לוורי: צעצועי התינוקות נקראים עדיין "פיל" ו"דוב", אבל לא ידוע למה. אמו של ג'ונאס היא שופטת, וכשהיא חולקת חוויות עם בני משפחתה מתברר שכל מי שעבר על החוק בפעם השלישית – משתחרר; נקל להבין מה פירוש המונח הזה לנוכח גורלם של הזקנים, אבל לג'ונאס (וגם למבוגרים סביבו) נדמה שהשחרור כרוך במעבר למקומאחר. אי הנוחות גוברת

כשאביו של ג'ונאס, מזין בבית-תינוקות, מביא משם ילדחדש (בסוד הוא מגלה שייקרא גבריאֵל) המתקשה לישון בלילה: אם לא יצליחו להרגיל אותו לישון, ישתחרר הילדחדש ולא יזכה להשתתף בטקס קבלת השמות. מעט-מעט מתברר שחברה מושלמת זו מתקיימת לפי כללים מצמררים של יעילות תעשייתית המזכירה את גרמניה הנאצית.

אבל זו, כאמור, רק ההתחלה. מהיום שבו מודיעים ראשי הקהילה לג'ונאס כי נבחר להיות ה'מקבל' הבא של הזיכרונות, מתברר היבט אחר של מחיר האושר: אפשר להקל על בני אדם אם נוטלים מהם את זיכרונותיהם; ומשום כך גם הקריאה בספרים אסורה, שהרי ספרים נכתבים על בסיס הזיכרונות של הכותב. התבונה שבשימור הזיכרונות מוכיחה את עצמה בכל שעת משבר, ולכן מחפשים בכל דור את ה'מדיום' המתאים להיעשות ה'מקבל' – וקודמו הכורע תחת הנטל הופך ל'מעניק'. יש זיכרונות פשוטים: שלג – שנעלם כשנמצאה דרך לבקרה מושלמת של מזג האוויר; מדרון – שאינו קיים מאז שיישרו את כל הגבעות. ויש זיכרונות קשים יותר: כאב, מלחמה, מוות – פתאום מתברר שמאחורי חזות האושר והאחידות הנוחה מסתתר ויתור-מדעת לא רק על רגשות ויצרים אלא גם על צבעים וצלילים: ג'ונאס לא ידע כלל שהוא חי בעולם אפור שאין בו מוסיקה. כמו שטרחה לשכנע אותנו תחילה עד כמה חיי הקהילה נעימים, הולכת לוורי וצוברת 'ראיות' לכך שאינם ראויים: אין צמחייה, אין בעלי חיים, אין ספרים, אין צבעים, אין מוסיקה. אין ספק כי מבחינתם של ג'ונאס וקוראי הספר ה'ראיה' המכרעת היא העדר חמלה: בשעה שאביו הנעים והעדין "משחרר" אחד משני תאומים באמצעות זריקה בקרקפת, ללא שום נקיפות מצפון (מפני שתוכנת לפעול כך) מבין ג'ונאס שאיש אינו מגיע למקומאחר ולומד מהו מוות; נראה לי שרבים מאתנו נמצאים במצב דומה גם בקהילה הלא-עתידית שלנו, שיש לה עדיין סממנים אנושיים – בניגוד לזו שבספר.

כשכתב את עולם חדש מופלא גייס אלדוס האקסלי מישוהו מבחוץ שיתקוף את ערכיו המפוקפקים של עולם האימים העתידי שברא. לוורי (בנוסח הימנן של איין ראנד) משתמשת במישוהו מתוך הקהילה עצמה: למרות דורות של שטיפת מוח מצליח אותו פרט לערער על מושכלות-יסוד בקהילה שלו, אם מפני שהיא דוחה כל חידוש טכנולוגי (ראנד) ואם מפני שהיא מוותרת על אנושיותה כדי להשיג שקט ויעילות (לוורי). האקסלי וראנד כתבו מתוך ראייה אידאולוגית, וסוף הסיפור אצלם חד-משמעי ומבטא את האידאולוגיה שהאמינו בה; אצל לוורי מנסה הגיבור לשנות את עולמו, אבל איננו יכולים לדעת בוודאות אם הצליח בכך או לא: לשונה הספרותית העשירה של לוורי מצליחה להותיר זאת בערפל. רק חלק מן המרקם הסיפורי ודקויות המספר השתמרו בתרגום העברי. הרבה אבד בגלל החלטות שגויות בתרגום המונחים הטעונים-בדיעבד שבהם משתמשת לוורי; למשל, ויכוח ישן מתנהל סביב "שחרור" חולים מאשפוז, והיו מי שטענו כי החולה אינו אסיר והציעו מונחים חליפיים: נשלח, שולח וכו'. המתרגמת

השתמשה במונח "השתחרר" להעברת אותה מלה, release, מאנגלית; אלא שמלה זו מגלה יותר ממה שהתכוונה הסופרת שנדע בתחילת הסיפור. כך גם הבחירה במונח "נבחר" לגבי ג'ונאס: המלה במקור, selected, מרמזת לתהליך חיפוש אחר מועמד מתאים – ואילו המלה "נבחר" בעברית טעונה הרבה יותר. במקומות רבים שפת התרגום גבוהה מדי.

המעניק זכה בפרס האמריקאי החשוב ביותר לספרי ילדים ונוער, אבל עיצובו של התרגום לעברית מלמד, כנראה, על ספקות קשים של ההוצאה הישראלית: בספר אין שום רמז לזהותו של קהל היעד האמור לקרוא בו: הוא אינו נראה כספר המופנה לבני 11-12 ומעלה, וגם לא לחובבי מד"ב ופנטסיה; סתם ספר המושלך אל קהל סתמי באורח סתמי.

כאמור, רק חמישה זכו במדליית ניוברי פעמיים. שניים היו בשנות החמישים: ג'וזף קרומגולד, יהודי אמריקאי ששהה בארץ ואף כתב תסריטים למרכז ההסברה, ואז חזר לארצות-הברית וכתב ספרי נוער (...ועכשיו מיגל וג'ון בצל) שזכו בניוברי; ואליזבת ג' ספיר שזכתה על המכשפה מאגם הקכלים (תורגם לעברית) ועל קשת הארד שעניינו ראשית הנצרות על רקע המרד הגדול – ואף היתה ב"רשימה הקצרה" גם עם ספרה סימן הבונה. איליין ל' קוניגסבורג היא סופרת נפלאה, שספרה מתוך התיקים המכולבלים של גברת בזיל פרנקוויילר זכה במדליה ב-1968 והוסרט עם לורן באקול ב-1995; ומספריה הרבים, והטובים, זכתה שוב במדליית ניוברי ב-1997. קתרין פטרסון כותבת בעיקר לבני נוער; שניים מספריה זכו בפרס ניוברי בסוף שנות ה-70 ובתחילת שנות ה-80: גשר לטרביטיה וסיפור האהבה הכמו-תנ"כי המתרחש באי קטן מול חופי פלורידה, את יעקב אהבתי; ספרה גילי הופקינס הגדולה היה שני לזוכה ב-1979.

יחיעם פדן, עורך, מתרגם וחוקר ספרי ילדים, תירגם לעברית את ספרה של לויס לוורי, "מונה מספר לכוכבים" (קריאת-עשרה, הקיבוץ המאוחד).